

Натисніть тут, щоб

КУПИТИ КНИГУ НА САЙТІ

або

замовляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

В.І. Сас

ДИВОТВІР

Розвиток зв'язного мовлення
та підготовка до написання творчих робіт

1–4 класи

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2002

ББК 74.26
С20

Головний редактор

Б.С. Будний

Рецензенти:

методист науково-методичного центру міськво м. Кам'янець-Подільський

В.І. Телятицька

викладач української мови, вчитель-методист м. Кам'янець-Подільський

А.Г. Федірко

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

Сас Валентина Іванівна.

С20 Дивотвір. Розвиток зв'язного мовлення та підготовка до написання творчих робіт. 1–4 класи.— Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002.— 96 с.

ISBN 966-692-090-5

У посібнику відповідно до програми Міністерства освіти і науки України та Державного стандарту початкової загальної освіти з української мови розроблено комплекс вправ, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів. Розраховано на вчителів початкових класів, студентів педагогічних факультетів та учнів педагогічних училищ.

ББК 74.26

© Сас В.І., 2002

© Навчальна книга – Богдан,

макет, художнє оформлення, 2002

ISBN 966-692-090-5

ПЕРЕДМОВА

Формувати у дітей зв'язне мовлення, допомогти розкритися багатству індивідуального світу дитини й творчого сприйняття навколишнього, навчити виражати думки і почуття через написання творчих робіт допоможе ця книжка.

Збірник складається з п'яти розділів. У першому розділі подано методичку роботи з підготовки молодших школярів до написання творчих робіт. Вона дає можливість навіть учителю-початківцю впроваджувати у практику роботу з розвитку зв'язного мовлення.

У другому розділі відповідно до пів року розроблено зорові диктанти, які допоможуть у пізнанні природи та розвитку пам'яті й одночасно стануть джерелом словесної творчості. Вони — підготовчий етап для написання творів і дають можливість оперувати влучними висловами, багатше й повніше висловлювати свої думки і почуття.

У третьому розділі подано орієнтовні тексти для написання творів і зразки творів за зачином, кінцівкою, основною частиною, при написанні яких діти використовують свої знання, оперуючи висловами, що зустрічаються у текстах та зорових диктантах. Учні розвивають творчість, фантазію, мислення, використовують життєвий досвід.

У четвертому розділі запропоновано зразки конспектів уроків з розвитку зв'язного мовлення із використанням поданої системи роботи.

У п'ятому розділі подано хрестоматійні твори сучасних українських письменників, в яких відтворено красу рідної природи, її неповторне багатство. Вони активізують чуттєві сприйняття, пробуджують уяву, викликають асоціації, підказують свідомості учнів способи оформлення образів, що виникають.

Запропонований посібник допоможе вчителю при проведенні уроків розвитку мовлення (зорово-слухове сприйняття текстів; заучування певних речень, абзаців на уроці, вдома; творче списування; творчий переказ; самостійне розширення словникового запасу учнів).

Розділ I

ПІДГОТОВКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАПИСАННЯ ТВОРЧИХ РОБІТ (з досвіду роботи)

Мова — одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Збагнути таємницю мови, прочитати історію слів, а звідси — предметів та явищ, може тільки той, хто знає рідну мову.

Для того, щоб мої учні знали мову, вміли вправно користуватись словом, я зацікавлюю ним, вивчаю і аналізую його, словосполучення і речення.

Основою навчання учнів зв'язного мовлення та складання і написання творів є ціла система різних вправ, які комплексно забезпечують успіх: словникова робота (добір синонімів, пояснення значення слів, підбір речень), логічні вправи, складання речень за власними спостереженнями, редагування речень, перекази, складання описів за малюнками, творче списування, заучування текстів, словесне малювання.

Покажу це на прикладі підготовки учнів до зв'язних висловлювань про природу, зокрема про весну.

а) **Словникову роботу** проводжу так: наприклад, слово “жайворонок”.

1. Пояснюю значення слова.

Жайворонок — співучий птах з родини горобців, що живе переважно на полях та луках.

2. Учні підбирають спільнокореневі слова: жайворонок — жайвір — жайворонення — жайворонковий.

3. Складають словосполучення: дзвінкоголосий, молодий, співучий, голосистий жайворонок, жайворонкова пісня, жайворонковий передзвін, почути жайворонка, милуватись співом жайворонка.

4. Будують речення: Лунає дзвінка пісня жайворонка. Жайворонок підіймається у блакить березневого неба і заливається чудовим співом. Своїм радісним передзвоном жайворонки будять землю від глибокого сну.

б) Після такої роботи учні колективно складають текст про жайворонка.

Важливе значення має підбір **художніх означень до слів**. Наприклад: берізка — струнка, білокора, кучерява, тендітна; хмари — обвислі, кучеряві, перисті,

білі, розпатлані; небо — чисте, умите, прозоре, ясне, лагідне, захмарене, сіре, блакитне; зелень — ясна, тендітна, ніжна, несмілива, соковита, зелена.

в) **Підбір дієслів, які влучно передають гру** світла у воді: блищить, мерехтить, горить, іскриться, палахкотить. Підбір дієслів, які влучно передають шум весняної води: біжить, шумить, дзюрчить, співає, булькотить, вирує, клекотить.

г) Я постійно вчу **порівнювати предмети** та явища: підсніжники білі, немов перший сніг, немов на землю впала біла хмаринка, ніби вата розкидана по землі. Фіалки сині, ніби хтось нанизав на стеблинки шматочки синього-пресинього неба. Пісня жайворонка лунає, немов передзвонюються срібні та золоті дзвіночки. Соловейко так гарно виводить свою пісню, ніби в його горлечку б'ється співуча намистинка.

г) Вчу дітей вживати у своєму мовленні **звороти**. Скажіть: якою стає земля, коли тане сніг? (Мокрою, зволоженою.). Отже, можна сказати, напоєна вологою. Сонце світить навесні яскравіше. Земля яка? (Освітлена сонцем.). Якщо яскравіше світить сонце, воно посилає більше тепла. Земля яка? (Зігріта теплом.).

Після такої роботи діти складають речення. *Напоєна вологою, освітлена сонцем, зігріта теплом, земля починає зеленіти. На зігрітій сонцем землі з'являється ніжна, шовковиста травичка.* Діти запам'ятовують ці речення, пізніше використовуючи їх як в усному мовленні, так і при написанні творів.

Пропоную логічно-стилістичні вправи. Про що так можна сказати? Відсвічує ясною голубінню; в ній відображається глибина і чистота; від неї віє свіжою прохолодою; блищить, як дзеркало (річка). Пробуджується, оживає, рухається, відроджується (природа). Відновлюється, кипить, вирує (життя). Пахне першою зеленню, молодим листячком, весняними квітами, прозоре, чисте, свіже, п'янке (весняне повітря).

Важливе значення у своїй роботі приділяю зоровим та слуховим диктантам. Речення підбираю такі, щоб сподобались і запам'ятались учням. Мова дітей може бути гарною, багатого, мелодійною, точною лише в тому разі, коли нею володіє вчитель і постійно використовує такі речення, які згодом хотів би почути від своїх вихованців.

Зорові диктанти

1. Струмочки тихо плескали, дзвеніли, веселились. Сонячною енергією напоєне весняне повітря. Сині проліски вкрили галявину, немов на землю впало небо.

2. Жайворонки піднявся у блакить березневого неба. Ліс прокинувся кожною гілочкою, кожною пташечкою. Солов'їні відголоски несуться з лункого озера.

Розділ II

ЗОРОВІ ДИКТАНТИ

2 КЛАС

“Осінь”

1. — Небо затягнули густі сірі хмари.
— Листочки летять у повітрі й тихенько лягають на землю.
— Я милуюся барвами осені.
2. — Берізки розпустили свої золотаві косиці.
— Яскравим вогнищем палає дика груша.
— У пожовклій траві причаївся боровичок.
3. — За лісом синіє холод.
— У дібровах замовклоптаство.
— Тихі ставки та озерця вкрилися жовтими бляшками падолисту.
4. — У зелені коси беріз вплелися золотисті стрічки.
— Різнобарвними вогниками горять осики.
— Червоніють китиці ягід на горобині.
5. — Легко тчеться у повітрі павутина.
— На лісовій ліщині дозріли горіхи.
— Важкі коричневі жолуді падають з дубів.
6. — Павутина бабиного літа пливе звіддалік.
— Жовтень притрушує землю золотими листочками.
— Високотравний степ квітував.
7. — Дощ докучливо ляпотів по листю.
— Було холодно й вогко.
— В яру розповзався присмерк.

8. — Ліс палахкотів багряними і жовтими кольорами.
— Одягнулися в золоті шати дерева.
— Сохнуть зелені стеблини рослин.
9. — Налетить вітер, позриває з дерев пожовкле листя.
— Листочки тихо опускаються на землю.
— Густий туман осідає на віти дерев.
10. — Вкривається багрянцем клен.
— Над озером пливла м'яка і тендітна тиша.
— На небі вже блимали зорі.
11. — Все озеро було у багрянцях вечорової зорі.
— Колишуться над тихим ставом замріяні верби.
— Видніється поле під блакитним дахом небес.
12. — Вітер зриває осінню красу з дерев.
— Осики, берези, липи вже скинули літнє вбрання.
— Квіти стали насторожено зажурені.
13. — Вкривається багрянцем клен.
— Темна хмара вмила землю холодним дощем.
— Листя закружляло у повітрі, наче метелики.
14. — Повільний дощ шумить у лісі,
— Жовтень струшує додолу жовте листячко.
— У лісі бродив туман, підзолочений сонцем.
15. — Виблискують на сонечку ягоди вродливої бруслини.
— Деревя ронять листя.
— Перша паморозь посріблила траву.
16. — Листя пожовкле вітри рознесли.
— Верхів'я тополь позолотила щедра осінь.
— Деревя від вітру зашуміли.

“Зима”

1. — Мереживом висить на деревах іній.
— Білий сніг сліпить очі.
— Сонце забарвлює своїм промінням сніг.
2. — Рожеве сонечко схилилось до заходу.
— Бур'яни снігом замело.
— Вертляві синички пильно оглядають кожную гілочку.

Розділ III

РЕКОМЕНДОВАНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ НАПИСАННЯ ТВОРІВ

ТВОРИ ЗА ЗАЧИНОМ

“Осінь”

— На горбку пишалася своєю осінньою вродою розкішна калина. Од самого вершечка зайнялася вона гарячим полум'ям. Радісно перешіптувались зубчасті листочки від легенького подиху вітру. А з-поміж них визирали важкі коралові кетяги.

— Звідкись налетів грайливий вітерець, заплутався у побурілому каштановому листі, злегка доторкнувся до гілок — і тротуаром почали вибрикувати блискучі, ще вологі від шкаралупи каштани.

— Засумував кленчук, зажурився, коли почув якось уночі, як між далекими холодними зірками курличуть журавлі. Зіщулилися, прив'яв. А вранці від здивування аж затремтів.

— Люблю пізно восени блукати лісом. Густий туман обволікає похнюплені і мовчазні дерева, листя з яких давно облетіло. Тільки де-не-де вітер закручує на тонкій павутині поруділий листочок.

“Зима”

— Спить-дрімає земля під глибоким снігом. Знемігся вітер, утомилася хуртовина, все затихло. Не сплять тільки зорі в далекому небі та не спить старий дідуган Морозенко.

— Це було зимового вечора. Сонце сховалось за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. Замерехтіли зорі в глибокому небі.

— Ось тихо, мов малесенький прозорий білий метелик, сіла на рукав перша сніжинка. А ось і друга, третя. Химерні вони на вигляд, ці снігові зірочки. Здається, їх вирізьбив геніальний майстер.

— Так дивно в лісі: ніби всі пори року враз узяли та й перемішалися. Ще берези не встигли як слід приміряти осінні сукні — на них і позолоти, і водночас зелені вдосталь. А зима підкралася...

“Весна”

— Ранок дихав свіжістю пробудженого лісу. Наповнювалися соком бруньки, дзюркотіла вода, парувала нагріта сонцем вогка земля, шаленіли дрозди. Я вийшов на простору галявину, залиту вранішнім рожевим світлом.

— Ранок теплий, сонячний. Дихає свіжістю земля. Ніколи ліс не пахне так солодко і терпко, як у цю вранішню годину. Сльозяться крихітні струмки, шукають дорогу до річечки. Ліс живе передчуттям зеленої повені листя і трав.

— В мелодію весняного лісу вплітається ще один звук. Ніби хтось торкає струну віолончелі і вона озивається приємним оксамитним звуком. Це...

— Як тільки березнєве сонце залоскотало потемнілий сніг, з даху біля ринви несміливо виглянула велика прозора крапля води. Вона понижилася у весняній теплині і, набравшись хоробрості,...

“Літо”

А небо на горизонті вже почало скрашуватися то яскраво-жовтими, то рожевими фарбами. Раптом над головою хтось радісно задзвонив у голосні дзвіночки. Здавалося, що то не зірничі мерехтять на небі, а срібні і золоті дзвіночки розхитуються і своїм радісним передзвоном будять землю від глибокого сну.

— От уже й літо. На луках, що підступають до лісу, виростили копиці духмяного сіна. Припікає високе червнєве сонце. На галявині соковито рожевіють суниці. Теплий лоскітливий суничний дух розливається поміж травами, серед сосен і дубів.

ТВОРИ ЗА КІНЦІВКОЮ**“Осінь”**

— Дівчата радісно щебетали, свої голови багряними ягодами квітчали, калина ж ридма ридала. Засумував ясен, затужив за понівеченою потугою і почав скапувати на землю зеленими листочками.

— Кленчук з переляку задрижав, від легенького подиху вітру захитав гілками і повільно почав скидати з себе багряні шати. А діти з радісним галасом кинулися ловити різнобарвні листочки-метелики.

— Шурхотить, ворухиться опале листя під ногами, розмотує стежка свій пуховий клубок. Здається, ніщо не тривожить лісової задуми. Але варто зупинитися, прислухатися, придивитися — і стане ясно, що ліс живе своїм життям.

— Стою і радію. І вже неблизкуча яскраво-червона мухоморова шапка починає здаватися рубіновим озерцем, на якому розсипалася і залякла зграйка сніжно-білих лебедів. Справді, на безгриб'ї і мухомор — гриб.

“Зима”

— То дзвенять маленькі сніжинки. Висять на ялинкових гілочках, доторкаються одна до другої, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять, аж місяць прислухається.

— Аж подих перехоплює. Аж боязко підступитися до такої первозданної краси. І лише згодом усвідомлюю: це ж іній так урочисто причепурих березнячок! Кожну гілочку опушив, кожную сережку підбілив. А оті сонечка — то зграйка снігурів на верховітті.

— Немов казковий вартовий, усілося на голому сучку голосисте совеня. В нічній пітьмі лиш воно одно чує і бачить, як іде в зимовому лісі приховане від людей життя.

— Сніжинка впала на теплу, добру руку хлопчика й розтала. Хлопчик з жалем дивиться на руку. На долоні блищить крапелька, мов сльозинка.

“Весна”

— Ручай грав усіма барвами сонця, жибонів пісню весняну лазуровому небу. Так починалося велике оновлення на землі.

— Сльозяться крихітні струмки, шукають дорогу до річечки. Ліс живе передчуттям зеленої повені листя і трав. Він посвітлів, виграє новими кольорами, звуками.

— Ми приходили сюди, як тільки випадала нагода. І було нам затишно, було нам урочисто-святково у царстві рожевоквітного дива.

— А над ним співало весняне жайворонкове небо, а під ногами цвіла весняна земля. Наче у казці.

“Літо”

— І на згадку про нашу зустріч залишилася фотографія. Як тільки гляну на неї — згадую сунічну галявину, стежку у таємничих заростях і пухнастий клубочок на тонкій кленовій гілочці.

— А як тільки вранішнє сонечко вип'є із прутиків росичку, то і заяскравіють неповторної краси сині квіточки. Від кольору цих квіточок місяць серпень називали синьооким.